

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
Универзитет у Београду
Факултет политичких наука

НАСТАВНО НАУЧНОМ ВЕЋУ

На седници Наставно-научног већа одржаној 25. фебруара 2016. године именована је комисија за преглед и оцену докторске дисертације магистра Марка Савковића, под насловом **„Приватизација изградње мира: приватне безбедносне компаније у савременим операцијама подршке миру“**, у саставу: проф. др Радмила Накарада, редовни професор ФПН, проф. др Мирослав Хацић, редовни професор ФПН у пензији и др Немања Џуверовић (ментор), доцент ФПН. Након прегледа рада, Комисија подноси Већу следећи извештај.

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Кандидат Марко Савковић (1980) дипломирао је на Факултету политичких наука 2005. године са просечном оценом 8,97. Последипломске Европске студије на Факултету политичких наука завршио је 2009. године одбранивши магистарску тезу под насловом „Европеизација безбедносне политике у Србији: студија случаја увођења интегрисаног управљања границама“. Од 2006. године ради у Београдском центру за безбедносну политику (Центар за цивилно-војне односе до 2010. године), а од 2013. године је запослен у Београдском фонду за политичку изузетност на месту програмског директора. Поред израде магистарске тезе, кандидат је објавио радове у домаћим и међународним часописима и зборницима.

Докторска дисертације **„Приватизација изградње мира: приватне безбедносне компаније у савременим операцијама подршке миру“**, кандидата Марка Савковића садржи све елементе неопходне за оцену њене подобности за јавну одбрану. Дисертација има укупно 200 страна компјутерски сложеног текста са

проредом 1,5. Поред увода, закључка, обимног списка литературе са 228 библиографских јединица на више језика (47 монографија, 13 радова у зборницима, 30 чланака у научним часописима, 15 анализа и предлога политика, 28 есеја, 3 међународна уговора, 22 извештаја, 68 чланака и осталих извора са интернета) грађа је распоређена у четири дела са више поглавља. Први део садржи четири док је други део сачињен је од седам поглавља. Трећи део се састоји од пет, а четврти од шест поглавља.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет дисертације је анализа деловања приватних војних и безбедносних компанија у савременим операцијама подршке миру, као и нарушавање принципа одговорности које прати овакав ангажман чиме се знатно умањују могућности за испуњење задатог мандата. Имајући у виду пораст мировних операција након краја Хладног рата, за очекивати је да ће приватне компаније имати све већу улогу у мисијама које се спроводе у конфликтним и пост-конфликтним окружењима чиме анализа њиховог деловања посебно добија на важности. Истраживање је имало два циља. Први се огледао у намери да се опише природа савремених операција подршке миру, контекст у коме приватне компаније постају прихватљиви партнери у спровођењу оваквих операција као и да се укаже на могуће предности и недостатке њиховог ангажовања. У складу с тим, други циљ је био усмерен ка разумевању деловања планера и доносиоца одлука који су прихватили ангажовање приватних војних и безбедносних компанија при чему се посебно анализирала њихова намера примене економског (неолибералног) модела на управљање различитим јавним политикама, укључујући ту и сектор безбедности.

Формулисање предмета и циљева дисертације на овај начин омогућило је кандидату да стекне критички увид у: савремене теоријске дебате о изградњи мира и актерима који учествују у овом процесу; далекосежност промене доминантног економског модела у последње три деценије; као и неопходност детаљног регулисања услова под којима се ангажују и делују недржавни актери у процесима изградње државе у постконфликтним окружењима.

3. Основне хипотезе од којих се пошло у истраживању

Основна хипотеза рада гласи: Постепеним увођењем приватних војних и безбедносних компанија као актера у операцијама подршке миру, носиоци мандата операција допринели су нарушавању принципа демократске одговорности, чиме су значајно смањени изгледи на крајњи успех у испуњењу њиховог мандата. У складу са тим, сваки део рада је у функцији провере основне хипотезе и њене емпиријске потврде. Кандидат је приказом различитих истраживања, расположивих података, теоријским увидима, анализом политика, али и сопственим аналитичким запажањима јасно указао да је основна хипотеза заснована, тј. да приватне војне и безбедносне компаније које учествују у мировним мисијама не подлажу принципу и ланцу одговорности који је карактеристичан за редовне војне трупе.

На темељу основне хипотезе, кандидат је изложио и **две посебне хипотезе**. Прва се односи на измену међународног контекста након крају Хладног рата што је довело да другачијег приступа изградњи мира. Разматрањем бројних теоријских тумачења о либералној изградњи мира, као и критика које су упућене оваквим размишљањима, пре свега кроз радове Роланда Париса, Оливера Ричмонда и Роџера Мекгитнија, кандидат је у потпуности потврдио полазну тезу да је дошло до драматичне промене у изградњи мира која се у данашњим околностима превасходно посматра као изградња државе, при чему се пресликавају институционални обрасци примењени у развијеним демократијама без узимања у обзир историје сукоба и локалних специфичности.

Друга хипотеза се односи на трансфер послова ка приватном сектору од стране држава које учествују у операцијама подршке миру, а које су се водиле постулатима економског и политичког либерализма. Наведена теза је потврђена, превасходно, анализом две студије случаја - Ирака и Авганистана - којима је јасно показана економска логика којом су вођени доносиоци одлука у Сједињеним Америчким Државама које су спровеле наведене операције. Кандидат је изношењем теоријских тумачења либерализма и анализом дискурса доносиоца одлука јасно указао на кључне елементе који су довели до превладавања економског начина размишљања и у сектору безбедности који је због своје природе дуго био у искључивој надлежности држава. Додатно, политичке промене у САД и Уједињеном Краљевству почетком 80-их година довеле су до постепене "приватизације" безбедности која је правдана логиком економске ефикасности и рационалности. Наведено тумачење је свој најизраженији

облик добило у ангажовању приватних и војних и безбедносних компанија у мировним операцијама, у највећем обиму у Авганистану 2001. године и Ираку након 2003. године.

Када су у питању две појединачне хипотезе, њихова валидност је потврђивана анализом глобалних иницијатива - Документом из Монреа и Међународним кодексом поступања - којима се регулише деловање приватних војних и безбедносних компанија као и њихова одговорност према државама (владама) које их унајмљују, али важније од тога, према становништву државе у којој се операције подршке миру изводе. Кандидат је показао да су бројни пропусти и озбиљна кршења људских права током мисија у Ираку и Авганистану нагнале државе да регулишу област међународног ангажовања приватних компанија која је до тог тренутка била у потпуности нерегулисана. Истовремено, само компаније су исказале спремност да регулишу област чиме би се њихово деловање вратило у нормалне токове, а оне (компаније) поновно прихватиле као легитимни актери у операцијама подршке миру. Имајући у виду посебне хипотезе као и економску логику којима се државе, али и саме приватне војне и безбедносне компаније руководе, регулисање одговорности се види као објективан процес, али и средство за побољшање позиција на тзв. тржишту безбедности. Имајући то виду, може се закључити да су хипотезе које се тичу проблема недостатка одговорности током спровођења операција подршке миру делимично потврђене.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Поред увода и закључка, структура дисертације обухвата четири дела, која су логиком истраживања подељена у више поглавља.

У уводу кандидат излаже шири контекст истраживања тј. везе која постоји између приватизације безбедности и уступања јавних послова у домену безбедности и одбране. Истовремено, кандидат образлаже због чега је еопходно истражити ову везу: најпре, због све већег присуства приватних војних и безбедносних компанија у подручју операција подршке миру; а затим и њихове све важније улоге као актера, у светлу освајања нових делатности и то нарочито послова безбедности. Кандидат указује да је растуће уступање јавних послова у домену безбедности и одбране приватним војним и безбедносним компанијама водило критичном недостатку одговорности, које је за последицу имао нарушавање мандата и легитимитета

мировних операција – конкретно, Ираку и Авганистану. На крају, кандидат излаже напомене о структури рада и методологији која је коришћена.

У првом поглављу под насловом ”Почеци приватизације изградње мира – контекст и актери” кандидат се бави појавом и развојем више феномена, пре свега – приватизације безбедности кроз историју; затим, еволуцијом института операција подршке миру од 1947. до данас; до представљања новонасталог ”тржишта изградње мира” (Ерик Џорџ), на коме приватне војне и безбедносне компаније играју све важнију улогу. Нарочиту пажњу кандидат посвећује промени парадигме, која је од изградње мира водила изградњи државе. Он показује да су приватне компаније, односно дружине које су пружале неки вид безбедности локалној заједници биле присутне још од античких времена, да би са појавом модерне државе, јаке централне власти и националне војске привремено изгубиле на значају. Следећи типологију коју је у свом раду усвојило више аутора – пре свих Рамсботам, Вудхаус и Мијал а затим и Кенкел – аутор приказује како се пракса операција подршке миру развијала кроз пет ”генерација”, све до тзв. хибридних операција подршке миру. Затим је објашњено како се одиграо ”улазак” приватних војних и безбедносних компанија у савремене мировне операције. Узроке кандидат налази у експлозији тзв. ”нових ратова” (Мери Калдор) до којих је дошло по окончању блоковске поделе, која се, опет, одигравала упоредо са смањењем издатака за оружане снаге (феномен ”мировне дивиденде”). Дефицит актера безбедности спремних да интервенишу на једној од страна у сукобу надоместиће прве савремене приватне компаније, попут Егзекутив ауткамс. Њих ће финансирати корпорације заинтересоване за експлоатацију рудних богатстава низа земаља у Западној и Централној Африци, како би осигурале своје инвестиције. Активности првих компанија наишле су на тренутну и готово универзалну осуду, док су њихови запослени проглашени за модерне плаћенике.

Промена у ставовима доносилаца одлука, наводи кандидат, дошла је са новим америчким интервенционизмом: да ова земља заједно са савезницама, пре свих Уједињеним Краљевством, није напала и окупирала Авганистан и Ирак, нагла експанзија развоја приватних војних и безбедносних компанија се не би догодила. Тамо су ове компаније најпре ангажоване као логистичка подршка, да би се затим оријентисале на тзв. изградњу капацитета, активност проистекле из теорије и праксе демократизације. „Капацитети“ који су се могли „изградити“ били су свуда, истиче кандидат – у органима јавне управе и локалне самоуправе, правосуђу, парламенту и најзад, традиционалним актерима сектора безбедности, војсци и полицији.

Доносиоцима одлука чинило се скупим и непрактичним да мировне снаге саме спроводе обуку, сматрајући да се тиме оне одвлаче од мандата операције. Ангажман приватних компанија правдан је позивањем на могућност уштеде, те искуство и мотивисаност њихових запослених; а критикован као нелегитиман, те недовољно транспарентан и чак опасан са становишта одговорности.

Друго поглавље је посвећено разматрању идеологије и логике, те идентификацији носилаца приватизације безбедности. Како превазилажење сукоба зависи од способности ”миротвораца” да разумеју његову динамику, кандидат полази од приступа изградњи мира. Овде се три приступа истичу као нарочито значајна: Јохана Галтунга (разумевање разлике између позитивног и негативног мира, односно директног, структуралног и културног насиља); Фридриха Гласла (фазе ескалације и де-ескалације једног конфликта); и Рамсботама, Вудхауса и Мијала (модел ”пешчаног сата”). Затим се разматрају алтернативни приступи, пре свих тзв. ”одоздо-нагоре” приступ Цона Пола Ледераха, у коме се полази од рада са локалним лидерима и претпоставља да постоји ”средњи ниво” који може представљати везу ка елитама.

Следи део рада који је посвећен либералном моделу, те његовој критици и алтернативама. Кандидат овде полази од историјских архетипова Џејмса Медисона и нарочито Цона Стјуарта Мила, које је Елке Краман разумела као тзв. ”републикански” и ”либерални” модел уређења цивилно-војних односа у једном друштву. Кандидат даље разуме либерални модел следећи радове Дојла и Андерсена који су истакли две идеје на којима модел почива: прву, о нераскидивој повезаности безбедности и развоја и другу, да је једини начин постизања трајног мира и стабилног поретка у ратом разореним друштвима – њихова (брза) демократизација. Овако постављен, либерални мир (називан и “либерални интервенционизам” односно “либерални интернационализам”), ће представљати доминантну форму међународно подржаног миротворства. Његове три доминантне карактеристике су: спремност на насиље; снажна веза са економским учењем неолиберализма и вера у универзалну примењивост.

Кандидат затим објашњава како је неуспех мировних операција у Сомалији, Руанди и Босни и Херцеговини водио томе да критика либералног модела постане доминантан правац разумевања изградње мира. Своје неслагање различити аутори су изражавали наступајући са позиција марксизма, реализма, пост-колонијализма; оспоравајући релативан значај норми и структура, интереса или културе као фактора у изградњи мира. Кандидат овде полази од става Дејвида Чендлера који критикује

структуру која се покушава "ископирати" да би затим разматрао критику коју су упутили неомарксистички, пре свих Марк Дафилд, који либерални модел види као политички пројекат, где је решавање сукоба само део "пакета" који постојеће структуре моћи користе како би наставиле да контролишу глобални систем. Трећи правац критике изражен је у раду реалисте Ширера који сматра да тамо где су стране у сукобу мотивисане похлепом, а не незадовољством, тешко веровати у приступ који почива на непристрасној медијацији. Затим следи анализа радова аутора (Снајдер, Закарија, Киохан) који проблем са либералним моделом виде у пројекцији западних идеала у контекст који је све само не одговарајући.

У наставку другог поглавља, кандидат приказује алтернативне приступе изградњи мира проистекле из речене критике. Они се крећу од потпуног одбацивања саме идеје (Џефри Хербст, Енгелберт и Тул, Едвард Лутвак) до свеобухватних приступа чији аутори уважавају комплексност савремених сукоба. Такви су приступи Мекгинтија, који хибридниост мира види као сталну интеракцију различитих група, школа мишљења и интерпретација окружења. Међу њима, додаје Ричмонд, постоје актери који не припадају елитама, али стреме миру и штавише, у стању су да га изграде. Кандидат верује како је предност оваквих модела што се њима не испушта значај мноштва различитих актер, односно друштвена група. Проблем је, међутим, што у условима Ирака и Авганистана са њима није ни покушано. Тамо где су спољни актери били у могућности да успоставе сарадњу са локалним актерима то нису учинили. Уместо тога, закључује кандидат, одлучили су да наставе са применом либералног обрасца, ослоњеног на сарадњу са корумпираним елитама.

Логика уступања послова у домену одбране и безбедности полази од две начелне, и више ситуационих претпоставки, сматра кандидат. Начелно, политике (програми) које води држава сматрају се неефикасним и подложним корупцији, а појединци који њима управљају некомпетентним. Решење је у приватној иницијативи, иза које стоји предузимљиви појединац. Прва ситуациона претпоставка је у жељи да се избегне политички ризик који настаје приликом упућивања војника у високо ризичну мисију; друга се тиче сагласности идеологија управљања економијом и међународним односима; док је трећа у вери да ће уступање јавних послова донети уштеде. За кључне носиоце уступања послова аутор сматра доносиоце одлука у САД и Уједињеном Краљевству – политичаре који су руководили министарствима силе, али и официре који су такве мере заговарали. Ову тврдњу илуструје приказом више одлука и политика које су администрације двеју земаља спроводиле још од времена Регана и Тачер.

Поменути критични недостатак одговорности кандидат разматра у трећем поглављу, где је сваком од његових појавних облика посветио посебан део. Он најпре указује на недостатке уговора којима су јавни послови уступани приватним војним и безбедносним компанијама, те разматра решења примењена у више земаља – САД, Уједињеном Краљевству, Немачкој и Јужној Африци. Затим описује прекорачења уговорених трошкова и лош квалитет услуга које су приватне компаније пружале у Ираку и Авганистану. Посебну пажњу посвећује нарушавању људских права за која су њихови припадници одговорни попут мучења цивила, пуцања на њих без разлога, отимања и пребацивања на тајне локације (због сумње на везе са тероризмом). Студијом случаја масакра на тргу Нисур (Багдад, Ирак) који је послужио као „окидач“ за прве покушаје међународног регулисања рада оваквих компанија, кандидат нас уводи у четврто поглавље; али не пре него што је размотрио до које мере је ангажовање приватних војних и безбедносних компанија подрило легитимитет саме операције у земљи и друштву пријема.

Између више покушаја међународног регулисања рада приватних компанија, кандидат се у четвртом поглављу усредредио на два која оцењује као најуспешнија: Документ из Монреа, који потписују владе заинтересованих држава и Међународни кодекс поступања коме приступају саме компаније (али то могу учинити и владе, односно организације цивилног друштва). Он објашњава како су ове иницијативе настале и развијале се, представља њихову критику и анализира домете. Успехом сматра то да су усвојене дефиниције кључних појмова везаних за праксу ангажовања приватних војних и безбедносних компанија у операцијама подршке миру; препознате и пописане бројне добре праксе, постављена правила поступања са ослоном на међународно хуманитарно право и предвиђена одговорност компанија. Истиче, међутим, да овако успостављен регулаторни оквир пати од више недостатака. Тако важење Документа из Монреа остаје ограничено на оружани сукоб, чиме је испуштен комплетан контекст изградње државе. Затим, указује како није јасно на који начин ће се успоставити функционална веза између Документа и Кодекса. Најзад, истиче да су овим иницијативама потпуно запостављене УН. Кандидат претпоставља да приватним актерима не одговара окружење УН, где глас имају и оне државе које се противе и критикују њихов начин рада. Зато су, наставља, уложиле значајне ресурсе у лобирање код доносилаца одлука, како цивилних, тако и војних. Притом, државама које наступају као носиоци мировних операција очигледно одговара да задрже одређени маневарски простор, пристајући на одређене стандарде, али не и универзалну

надлежност међународног хуманитарног права. У противном, до сада би већ биле дефинисане како санкције у случају непоступања или прекршаја, тако и кључни актер задужен за њихово изрицање и спровођење (рецимо: Међународни кривични суд).

У закључку аутор износи три сценарија будућег ангажовања приватних војних и безбедносних компанија. Према првом, приватне компаније ће у државама где нема изгледа да се „међународни експеримент“ (Ричмонд) изградње мира, односно државе ускоро оконча, просто наставити да раде оно што су радили и до сада. Друго, увек ће бити сукоба за које спољни актери нису заинтересовани. Тамо ће се приватне компаније појавити у низу улога, од заштите линија снабдевања које користе међународне хуманитарне организације, преко деминирања, до обуке снага безбедности у настајању. Трећи сценарио сам кандидат сматра високо спекулативним. Посреди је предузимање офанзивних операција и директно укључивање у текући сукоб. Приватне компаније ће чинити снаге посебне намене, претходницу главнине снага, које ће деловати уз подршку из ваздуха, али и копна. Кандидат сматра да прву такву формацију већ користе Уједињени Арапски Емирати у сукобу у Јемену.

Најзад, кандидат разматра изгледе за даље уступање послова у одбрани и безбедности у контексту операција подршке миру и закључује како ће оно директно зависити од њиховог садржаја. Тако ће се наставити уступање оних послова који су мање значајни, што ће контингенту дате државе омогућити да се фокусира на своју основну мисију. За очекивати је и да се настави са уступањем послова физичког обезбеђења, зато што је корист за клијента значајна. Уједно, упркос пропустима у Ираку и Авганистану који су за последицу имали и злочине против локалног становништва, услуга физичког обезбеђења коју пружају приватне компаније остаје ефективнија и јефтинија у поређењу са оном у режији оружаних снага. Са очигледним напретком на плану међународне регулативе, који се одиграо у протеклих пет година, државама је – парадоксално – данас лакше да улазе у аранжмане са приватним компанијама него што је то био случај када су њихове услуге биле потребније, на самом почетку ангажовања у Ираку и Авганистану.

На крају, кандидат на основу свог истраживања закључује како постоје послови који се не би смели уступати. Ратовање мора остати под окриљем влада које су легитимне и које, као одговорни актери међународне заједнице, поштују одредбе међународног хуманитарног права. На другој страни, приватне војне и безбедносне компаније нису чланице међународне заједнице. Као што оне нису државе, тако ни њихови деоничари нису грађани; односно, не могу надоместити демократски

легитимитет који ови поседују. Зато, у контексту операција подршке миру, државе би целом феномену уступања јавних послова морале приступати крајње опрезно.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Докторском дисертацијом кандидат је допринео дубљем разумевању структуре приватних војних и безбедносних компанија, њихове растуће улоге у савременим мировним операцијама, особености начина деловања као и недостатку одговорности који проистиче из оваквих активности. Вредност истраживања се налази и у студијама случаја Авганистана и Ирака којима је показано да сваки будући модел међународног ангажовања ових компанија мора бити конципиран на начин да у потпуности уважи принцип и механизме одговорности, схваћене у ужем смислу, тако и тзв. демократске одговорности.

Допринос дисертације се такође огледа у истраживању начина уступања јавних послова приватном сектору и проблема које такве тенденције са собом носе, при чему се посебна пажња посветила Документу из Монреа и Међународном кодексу потупања чијим садржајем се регулише рад наведених компанија и чијом применом долази до спајања три сектора – јавног, приватног и цивилног. На овај начин, дошло се и до сазнања која се тичу ширег контекста изградње мира у коме учествују и приватне војне и безбедносне компаније, а који је релевантан и за Републику Србију имајући у виду учешће, пре свега, припадника и контингента оружаних снага и полиције Србије у операцијама подршке миру чији број се последњих година знатно увећао.

6. Закључак

Комисија констатује да докторска дисертација Марка Савковића испуњава се предвиђене формалне услове прописане процедуром. Имајући у виду све наведено, Комисија истовремено указује да истраживачки проблем који је кандидат обрадио показује, с једне стране, високу научну релевантост, а с друге, јасну усредсређеност на процесе и токове који имају опипљиве последице у конфликтним и пост-конфликтним окружењима. Општи циљ дисертације извире из потребе кандидата да укаже на проблеме које са собом носи искључива примена економске логике у областима попут сектора безбедности, као и на недостатак одговорности који се исказује ангажовањем приватног сектора тј. приватних војних и безбедносних компанија у процесима

изградње мира. У том смислу, докторска дисертација представља јасан допринос областима Студија мира и Међународне безбедности указујући на облике (и тенденције) ратовања који преузимају доминантан, међународни, образац, као и на суштинску промену у изградњи мира која задобија форму изградње државе и то од стране спољних актера, укључујући и приватне војне и безбедносне компаније.

Имајући у виду да је докторска дисертација **„Приватизација изградње мира: приватне безбедносне компаније у савременим операцијама подршке миру“**, кандидата Марка Савковића детаљно и уверљиво образложена, с јасним ослоном на широку теоријску и емпиријску грађу, као и да сам предмет истраживања представља оригинално усмерење, Комисија сматра да је рад испунио све предуслове за јавну одбрану, и предлаже Наставно-научном већу Факултета политичких наука да **одобри јавну одбрану.**

Комисија

Проф. др Радмила Накарада
Редовни професор ФПН

Проф. др Мирослав Хацић
Редовни професор ФПН у пензији

Др Немања Џуверовић
Доцент ФПН (ментор)

У Београду,
4. јул 2016.